

SOSYAL SİGORTALARIN MAHİYET VE VAZİFELERİ

Dr. Ekmel Zâdîl

I. Giriş :

3 gün evvelki 1 Nisan 1950 tarihi çalışma ve sosyal hayatımızda çok hayırlı bir dönüm noktası teşkil eder. 1949 Haziranında Büyük Millet Meclisinde kabul edilen «İhtiyarlık Sigortası Kanunu» üç gündün beri mer'iyete girmiş bulunmaktadır. Yorucu ve uzun çalışma senelerinden sonra 60 yaşma giren Türk işçi ve hizmetlisine istirahatete çekilip, tekaüd edilen bir memur gibi, sosyal sigorta müessesesinden alacağı ihtiyarlık aylığı ile mütevazı bir hayat sürmesini hedef güden bu kanun; artık Türk işçisini yaşlandıktan sonra suyu sıkılıp usaresi alınmış bir limon gibi bir kenara atılmak ve böylece yaşlanıp takatten kesildikten sonra sadakaya muhtaç olmak fecaat ve zilletinden kurtarmış oluyor. Çalışma hayatımızda bu yolda ilk adım 27 Haziran 1945 senesinde atılmıştır; bu tarihte memleketimizde «İş kazalarıyla meslek hastalıkları ve analık sigortaları kanunu» namile ve işletme kazaları ve meslek hastalıkları ile analık hâllerinde yapılacak yardımları derpiş eden ilk sosyal sigorta kanunu kabul edilmiş bulunuyordu. 4 Ocak 1950 de analık hâllerini de içine alan «Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu», 1 Mart 1951 de mer'iyete girmek üzere, kabul edilmiştir. Demek oluyor ki, bugün çalışan zümrenin — ufak da olsa — bir kısmı kaza hallerine, hastalık hallerine, analık hallerine ve ihtiyarlık hallerine karşı sigortalanmış bulunuyorlar. Çalışan zümreyi her türlü tehlike hallerine karşı koruyan, istikballerini emniyet altına alan kaza, doğum veya hastalık hallerinde kendilerine doktor, ebe, ilaç, ve diğer gerekli sağlık yardımlarını temin ve çalışmadığı günler için ücretlerinin bir kısmını ödeyen, ihtiyarlık veya malûllük dolayısıyla çalışma gücünün kaybolduğu zamanlarda kendilerine bir rant tediye eden ve bütün bunları bir hibe, bir sadaka şeklinde değil,

talep edilebilir bir hak olarak sağlayan Sosyal Sigorta nedir? İlk olarak nerede kurulmuş ve bugünkü büyük terakkilere nasıl ulaşmıştır? Bizim bugünkü konumuzu, vaktin müsaadesizliği dolayısıyla çok muhtasar bir şekilde temas edeceğimiz, bu hususlar teşkil etmektedir.

**

Sosyal sigorta; kendi sâyilerinden başka bir şeye mâlik olmayan halk tabakalarının çalışma güçlerinin azalması veya tamamen kaybolmasından mütevellid bütün zarar hallerini karşılamak maksadıyla devlet tarafından tanzim ve organize edilmiş bir sigortadır. Bunu kısaca şöyle de ifade edebiliriz: *Sosyal-sigorta, mülksüz zümrenin devlet tarafından kurulmuş sigortasıdır.*

Sosyal-sigortayı diğer sigortalardan ayıran nokta Sosyal-sigortanın kanunî mecburiyete istinat etmesidir. *Umumî sigortalar*, bütün iştirâk edenlerin tesanüd temeline dayanan plânlı tarzdaki tasarruflardır ve buna iştirâk edenlerin vaziyetlerini emniyet altına alırlar. Varlıklı insanların sigortalanma ihtiyaçları çok çeşitli olabilir; bunlar kendilerini ve aileleri efradını hayat sigortalarına, kaza sigortalarına; eşya ve mallarını yangın sigortalarına sigortalırlar. Mülkiyet ve servet arttıkça ve bu suretle tesadüfi zarar imkânları çoğaldıkça, sigortalanma arzusu da artar. Bugün yalnız varlıklı şehirli değil, müdebbir köylü de hayvan ve mahsullerini sigortalamaktadır. Fakat varlıksız zümrenin, yani çalışma gücünden başka kaybedecek bir şeyi olmayan kimselerin durumu zenginlerinkinden çok daha mühimdir. İşçi ve müstahdem gibi mülk sahibi olmayan bir kimsenin kaybindan korktuğu tek şey, bütün maişetini temin eden çalışma gücü, yani iş görebilirliği dir. İşte bundan dolayı da işçi ve hizmetli gibi ücret mukabili çalışan varlıksız zümrenin Sosyal-sigortası da, çalışma gücünün azalması veya tamamen kaybolmasına karşı bir sigortadır. Cemiyetin asıl düşünmesi ve koruması gereken halk grupları, sâyilerinden başka bir şeye mâlik olmayan işte bu varlıksız zümredir. Herhangi bir şekilde çalışma gücünü kısmen veya tamamen kaybeden bir işçi sefaletle düçar olur; zira onun sâyinden, yani çalışma gücünden başka bir şeyi, başka bir istinatgâhı yoktur. Halbuki tüccar, müteahhid, fabrikatör, büyük arazi sahibi gibi varlıklı ve zengin zümreden sarfı nazar, müstakil durumdaki küçük esnaf, zanaatkâr, küçük dükkân sahibi ve hattâ köylü dahi daha müsait durumdadır. Hastalık, kaza veya

başka bir sebep dolayısıyla bir müddet çalışmayacak olan bir bakkalın dükkânını o müddet zarfında karısı veya diğer bir aile efradı idare edebilir; zanaatkâr ustanın çırağı veya çocuğu işi devam ettirebilir; köylünün karısı ve çocukları tarla çalışmasını yürütürler; icabında terzi dükkânını iki gün kapalı da tutabilir; memur çalışmadığı zamanlarda da maaşını almakta devam eder. Fakat işçi için bu imkânlar yoktur. Fabrika veya diğer bir iş yerinde iş, işçinin hastalığı esnasında da devam edecektir. Çalışmadığı günler için kendisine gündelik verilmez ve devamsızlığı uzadığı takdirde işini tamamen kaybeder. İşte Sosyal-sigorta bunun için vardır ve müessir olması için de mecburiyet esasına dayanır. Tecrübeler Sosyal-sigortanın ancak mecburiyet esasına istinad ettikleri zaman hakikî ve beklenen faydayı sağladıklarını ispat etmiştir. Mecburiyet esasını vazedilmeden önce kurulan hususî sigorta teşekküllerinde yardıma asıl en fazla muhtaç olan en fakir zümrenin buralara dahil olmadıkları ve bundan dolayı da beklenen faydaları sağlayamadıkları zamanında müşahede edilmiştir.

Sosyal-sigortanın karşı koyduğu zarar hallerine mülk sahibi olmayanın kendisi veya bakmakla mükellef olduğu ailesi muhtelif şekil ve vesilelerle maruz kalabilir. Yapılan tecrübeler bu zarar hallerinin 3 muhtelif sebep dolayısıyla 9 şekil arzettiğini ve icabında da ayrı ayrı 9 Sosyal-sigorta branşının kurulabileceğini göstermiştir.

A) Gerek sübjektif (şahsî) sebepler, gerekse de objektif vaziyetler dolayısıyla iş ve çalışma gücünün muvakkaten sarsılması halinde;

- 1 — hastalık dolayısıyla: *Hastalık-sigortası*,
- 2 — kaza dolayısıyla: *Kaza-sigortası*,
- 3 — lohusalık dolayısıyla: *Analık-sigortası*,
- 4 — iş pazarlarının kötü durumu dolayısıyla: *İşsizlik-sigortası*.

B) İş ve çalışma gücünün daimî olarak azalması, yani sarsılması halinde;

- 5 — hastalık veya kazaların bıraktığı ârızalar neticesi olarak: *Malûllük-sigortası*,
- 6 — yaşın ilerlemesi neticesi olarak: *İhtiyarlık-sigortası*.

C) Ölüm dolayısıyla çalışma gücünün tamamen kaybolması halinde;

- 7 — defin masraflarının karşılanması için gerekli masraflar dolayısıyla: *Ölüm parası-sigortası*,

- 8 — sigortalının geri kalan dul eşinin bakımını temin zımında: *Dulluk-sigortası*,
 9 — sigortalının geride bıraktığı çocuklarının bakımı için: *Yetimlik-sigortası*.

*
**

Sosyal-sigortanın bânisi olan A l m a n y a ile onu model ittihaz ederek bu hususta çok büyük terakkiler kaydeden İngilterede bütün bu saydığımız zarar hallerini, yani 9 sigorta şubesini ihtiva edecek derecede mütekâmil bir şekilde organize edilmiştir. Ancak bu 9 şubenin bazıları bir araya getirilmiş, birleştirilmiş bulunmaktadır. Umumiyetle bugün bu 9 şube şu dört müstakil grupta toplanmış bulunuyor:

- I.— Analık ve Ölüm parası sigortalarını da içine alan *Hastalık Sigortaları*.
- II.— *Kaza Sigortaları*.
- III.— Dulluk ve Yetimlik sigortalarını da ihtiva eden *Malûllük ve İhtiyarlık Sigortaları*.
- IV.— *İşsizlik Sigortaları*.

Memleketimiz gibi Sosyal-sigortayı yeni tesise başlayan ve fazla kalabalık bir nüfusa sahip olmayan memleketlerde bütün bu 9 şubenin bir organizasyon halinde kurulması da mümkündür ve hattâ ekonomik bakımdan daha da faydalıdır. Nitekim memleketimizde halihazırda kurulmuş olan 4 muhtelif Sosyal-sigorta branşı «İşçi Sigortaları Kurumu» dahilinde müştereken organize edilmiş bulunmaktadır.

*
**

II. Tarihçe :

Sosyal-sigortanın mahiyet ve nevilerini böylece gördükten sonra kısaca bu müessesenin tarihçesine bir nazar atfedelim.

Mecburiyet esasına dayanan ve devlet tarafından isdar edilen kanunlarla kurulan modern Sosyal-sigorta, ilk olarak 1881 senesinde Almanyada vücade getirilmiştir. Çalışan ve ekseriyetle de sâyinden başka bir serveti, bir dayanak noktası olmayan 10 milyonlarca insanın istikbalini emniyet altına alan ve içtimaî sulhu koruyan böyle muazzam bir eserin meydana getirilmesi şerefi o zamanki Alman

başvekili *Prens Bismark*'a ait bulunmaktadır. Memleketine çok büyük hizmetler ifa etmiş olan Alman devlet adamı Bismark, bu büyük eserile bütün insanlık âlemine baha biçilmez bir hizmette bulunmuştur. Kanaatimce Bismarck'a dünya tarihinde müstesna bir yer ayırtan asıl hâdise, Alman birliğini tesis etmesi, 1870 Fransa harbinde memleketini muzaffer çıkarması, takriben 30 senelik başvekilliği sırasında yaptığı diğer büyük icraatlar değil, fakat modern içtimâî sigorta müessesesini kurmak suretile bütün insanlığa yaptığı bu büyük hizmettir. *Sosyal sigorta, içtimâî memnuniyetsizliğe karşı koruyucu vazifesi görür.* Bunun tekâmül ettiği yerlerde *radikalizmi gemler, grevleri önler ve ücretle çalışan halk gruplarının devlete karşı itimad ve sevgisini arttırır.* Sosyal-sigortanın ileri olduğu memleketlerde işçi daha muhafazakâr olur. Parlâmentöya Sosyal-sigorta kanununu sunduğu zaman Bismarck, «bu müesseseyi kurmakla devletin faydalı ve hayırhah bir teşekkül olduğu ispat edilmiş olmaktadır» demişti. Filhakika *Sosyal-sigorta, sigortalıya tâbi vaziyette çalışma vâkрасına müsteniden âmme hukuku sahasına giren kıymetli haklar bahşetmektedir; sigortalı muayyen zarar hallerinde tazminat talepleri ileri sürebiliyor. Sosyal-sigorta sayesinde bir çok haklar elde eden ve bunun nimetlerinden faydalanan zümre cemiyete karşı gelmez, bilâkis cemiyete bağlanır.* Karl Marx'ın bir asır evvelki kehanetinin tam aksine olarak artık işçilerin zincirlerinden başka kaybedecek pek çok şeyleri vardır.

Sosyal-sigorta 29 Kasım 1881 tarihinde Alman imparatoru I. Wilhelm'in «Kaiserliche Botschaft = İmparator müjdesi» tâbir edilen bir mesajı ile ilân edilmiştir. İki seneye yaklaşan bir hazırlık devresinden sonra 15 Haziran 1883 de, yani Bismarck'm başvekilliği esnasında ilk olarak Hastalık-sigortası Kanunu isdar edildi; bunu 1884-87 senelerinde çıkartılan Kaza-sigortası ile 1889 da kabul edilen İhtiyarlık ve Malûllük-sigortaları takip etti. 19 Temmuz 1911 de, yani Birinci Dünya harbinin başlangıcından kısa bir müddet evvel de 1805 maddeye baliğ olan 6 cilt halindeki Dulluk ve Yetimlik sigortalarını da havi olarak «Reichversicherungsordnung» namı altında yeni baştan tanzim edildi. Reichsversicherungsordnung, 1805 maddesile Alman Medenî Kanunundan daha şümüllü bir mahiyet arz etmektedir.

1911 senesinde İngilterede Lloyd George'un başvekilliği esnasında, Alman modeli üzerine, İşsizlik-sigortasını da içine alan geniş bir Sosyal-sigorta müessesesi kuruldu. Bugün Sosyal-sigorta sahasında Almanya ile İngiltere önderlik yapmaktadırlar. Hele İngil-

terede son «Beveridge plan» ı ile Sosyal-sigorta bütün Britanya adalarında yaşayanları içine alan bir «Umumî halk-sigortası» şekline girmiş bulunmaktadır.

*
**

SOSYAL-SİGORTALARDA RİAYET EDİLECEK ESAS PRENSİPLER

Arzettikleri tehlikelere göre yukarıda bahsi geçen 9 sigorta şubesi şüphesiz, mahiyetleri icabı, bir takım değişiklikler arzeder; her birinin çalışmalarında ve işleyişlerinde gözönünde bulundurulacak muhtelif şekiller vardır. Primlerin miktarları, primlerin ödeniş tarzları, yönetim kurullarının teşkili v.s. gibi hususlarda her şubenin diğerinden ayrıldığı görülür. Ancak bütün Sosyal-sigorta şubelerinde müşterek olan 4 - 5 ana prensip vardır ki, bu ana prensiplerden herhangi birinin ihmali Sosyal-sigortanın mahiyetinin kaybolmasına ve ondan beklenen hakikî faydaların elde edilmemesine müncer olur. Tekmil Sosyal-sigortalarda riayet edilecek 5 ana prensibi şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Mecburiyet esası;
- 2) Sigorta primlerinin bizzat sigortalılar tarafından tediyesi;
- 3) Sigorta organizasyonlarının muhtar idarelere sahip olması;
- 4) Sigorta ivazlarının talep edilir haklar olması;
- 5) Yapılacak ivazlarda hata meselesinin aranmaması.

*
**

1) Mecburiyet esası (Sigortalanmanın mecburî oluşu): Sosyal-sigortanın ilk esaslarına daha 14. asırda Alman maden işçileri arasında rastlanmıştır. Alman maden işçileri hastalık, kaza ve malûllük hallerine karşı sigorta sandıkları kurmuşlardı. Çok iyi birer tesis olan bu sandıklar birer gönüllü teşekkül olduklarından, hakikî faydayı sağlayamazlardı. Nitekim 19. asırda Almanyada kurulan «Hilfskassen = yardım sandıkları» ve İngilterede kurulan «Friendly Societies = Arkadaş birlikleri» her ne kadar âzalarına çok faydalı olmuşlarsa da, yine de bir ekalliyete inhisardan ileri gidememişlerdir. Hakikî inkişaf ve binler yerine içine milyonları alan teşekküller ancak mecburiyet esasına dayanan 1881 senesindeki Alman modeli üzerine meydana gelmiştir. Ancak devlet zoruna dayandığı

takdirdedir ki, sigortalanması gereken bütün şahısların sigortalandırılmaları ve böylece Sosyal-sigorta müessesesi içine ithal edilmeleri mümkün olmaktadır. Sigortalıların tespit edilen sigorta organizasyonlarına dahil olmaları lâzımdır.

2) Sigorta primlerinin bizzat sigortalılar tarafından tediyesi:

Sigortanın sağlayacağı faydaları temin edecek yegâne vasıta olan, sigorta primlerinin — mümkün merteye — bizzat sigortalılar, yani işçilerle İşverenler tarafından tediyesi lâzımdır. Tekmil nakdî ve aynî edalarla idare masrafları sigortalılarca temin edilirse, sigorta idaresi tanı mânasile her türlü devlet müdahalesinden âzade bir şekilde çalışma imkânı bulur. Devlet bu idarelere nakdî yardımlarda bulunduğu takdirde, sigorta müessesesi müstakil karakterini kaybedip devletin vesayeti altına girebilir. İngilterede devlet Sosyal-sigorta müessesesine munzam tahsisat vermektedir, Beveridge plânından sonra bu yardımın sahası çok fazla genişletilmiştir; ancak şunu da unutmamalıdır ki, bu plân ile bugün Büyük Britanyada bu müesseseden sadece çalışan muayyen bir sınıf değil, fakat tekmil yaşayan halk istifade etmektedir. Almanyada devlet yardımı sadece İşsizlik-sigortasile İhtiyarlık ve Malûllük-sigortasınadır.

3) Sigorta organizasyonlarının muhtar idarelere sahip olmaları:

Sosyal-sigorta alanında ileri gitmiş olan teknil garp memleketlerinde Sosyal-sigorta organizasyonları muhtar idareler halindedir. Garpte Sosyal-sigortalar prim ödeyen tarafların pariter esas üzerine intahap ettikleri idarî muhtariyeti haiz yönetim kurulları vasıtasile yürütülür. Pariter esas ödenen prim nispetlerine göredir. Ekseriyetle olduğu gibi primin nısfı İşveren, diğer nısfı da işçi ve hizmetli tarafından ödeniyorsa, bu takdirde sigortayı idare mesuliyetini elinde bulunduran ve mürakabe vazifesini gören yönetim kurulu ile denetleme kurulu âzalarının yarısı İşveren mümessili, yarısı da işçi ve müstahdemler mümessillerinden tereküp eder. Şayet — Almanyadaki hastalık sigortalarında olduğu gibi — primlerin 1/3 ü İşveren ve 2/3 ü de işçi ve müstahdemler tarafından verilirse bu takdirde idarenin başına da 1/3 İşveren mümessili ve 2/3 işçi ve müstahdem mümessili intihap edilir. Tekmil primlerin İşverenler tarafından ödendiği iş kazaları ve meslek hastalıklarını ihtiva eden Kaza-sigortalarında yönetim kurulu şüphesiz tamamen İşverenlerden tereküp eder. Görülüyor ki idare sadece prim ödeyenlerin, ödedikleri nispet dahilinde, ellerinde bulunmaktadır. Yukarıda İngilterede devletin Sosyal-sigorta müessesesine geniş yardımlarda bulunduğunu söyledik;

gerek İngilterede, gerekse Almanyada ve bunları model ittihaz eden memleketlerde devlet yaptığı yardımlara rağmen Sosyal-sigortalar müstakil durumlarını muhafaza etmekte ve devlet herhangi bir şekilde idareye müdahalede bulunmamaktadır.

4) Sigorta ivazlarının talep edilebilir haklar olması: Sosyal-sigortalarda en mühim nokta sigorta ivazlarının talep edilebilir haklar olmasıdır. Her sigortalı talep edeceği sağlık yardımları ve rantların kendisine, ödediği primlerin karşılığı olarak, verileceğini bilmelidir. Kendisi zarar hallerine karşı prim ödemiştir; yapılacak aynı ve nakdi ivazlar kanunen tespit edilmiş bulunmaktadır. Sigortalı kanunen tespit edilmiş olan bu yardımları *bir hak olarak talep edecektir*, hiç bir vakit *sigortadan bir hibe, bir sadaka istemeyecek* ve *lütuf dilenmeyecektir*; o sadece kanunun kendisine bahsettiği hakkını arayacaktır. Münazaa hallerinde garp memleketlerinde bu işler sigorta mahkemelerine intikal eder. Bizde yeni kurulmakta olan «İş mahkemeleri» sigorta ihtilâfları ile de meşgul olacak ve böylece bunlar aynı zamanda sigorta mahkemeleri vazifesini de görmüş olacaktır. Garpte ve bilhassa bu işin en fazla ileri gittiği Almanyada İş mahkemelerinin yanı başında bir de üç kademeli Sigorta mahkemeleri mevcut bulunmaktadır. Bitaraf bir hâkimin riyaseti altında üç İşveren ve üç işçi ile müstahdem mümessilinden tereküp eden ve daima Başkentte bulunan üçüncü kademeyi teşkil eden en yüksek mercili bu 7 kişilik sigorta mahkemesi, bir nevi Temyiz mahkemesi (Yargıtay) vaziyetindedir.

5) Yapılacak ivazlarda hata meselesinin aranmaması: Sosyal-sigorta alanında geçirilen tecrübeler yardımlar yapılırken hata meselesinin aranmaması lâzım geldiğini göstermiştir. İlk zamanlarda hata meselesi tetkik edilir ve büyük şikâyetlerle kargaşalıklara sebebiyet verilmiş olunurdu; bilâhara bundan vazgeçilmiştir. Bilhassa Kaza-sigortaları için çok mühim olan bu hüküm, Sosyal-sigortaya daha emin bir istikamet vermiştir. İnsafla düşünülürse hemen her kazada ve hatta belki de her hastalıkta ufak bir ihmâl veya hatâ payı mevcuttur. Şayet her seferinde hata ve ihmaller araştırılacak olursa, Sosyal-sigortanın gayesinden uzaklaşmış olunur. Bugün kabul edilen esaslara göre hiç bir suretle hata ve ihmâl bahsi araştırılmaksızın (bu arada gayri meşru doğum yapan analar ve zührevî hastalıklara tutulanlar da dahil olmak üzere) zarara uğrayanlara karşı tekmil vecibeler ifa edilmektedir. Buna tek istisnayı kasten ika edilen fiiller ve bir sirkat esnasında vukua gelen zarar halleri

teşkil etmektedir ki bu vaziyetler karşısında bile sağlık yardımları yapıp sadece nakdî yardımlar kesilmektedir. Görülüyor ki, Sosyal-sigorta cidden çok hayırhah bir teşekküldür.

*
**

Şimdi kısaca muhtelif sigorta şubelerini tetkik edelim:

I. Hastalık-sigortaları

Analık ve Ölüm parası-sigortalarını da ihtiva eden Hastalık-sigortası Sosyal-sigorta sahasında en fazla yayılmış ve en eski bir maziye malik olan bir sigortadır. İlk olarak 1883 senesinde Almanya'da sanayide istihdam edilen işçi ve müstahdemler için kurulmuştur. Müteakip iki senede ticaret, münakale ve ziraat işlerinde çalışanlar da buraya ithal edilmiştir. Bundan sonra 1888'de Avusturya'da, 1891'de Lüksemburg ve Macaristan'da ve nihayet 1911'de çok müttekâmil bir şekilde İngilterede de kabul edildi. İngiltere bu sahada o derece ileri gitti ki, nihayet 1948'de meslek, mezhep, mevki ve milliyet farkları aranmaksızın İngiliz kralından en basit sokak işçisine kadar Büyük Britanya adalarında yaşayan herkese teşmil edildi. Hastalık-sigortasının kabulü ile halk sağlığı, son derece yükselmiş, verem ve zührevî hastalıklar gibi salgın hastalıkların miktarları çok azalmış, meselâ Almanyada vasaî ömür 10 sene kadar uzamış, meme çağındaki çocuk vefiyatı nispetleri de % 25 den % 6,7 ye kadar düşmüştür.

İkinci Cihan harbi başlamadan evvel *Almanya'da* 22,300,000 kişi (umum nüfusun % 35 i); *Danimarka'da* 2,100,000 kişi (umum nüfusun % 57 si); *İngiltere'de* 19,500,000 kişi (umum nüfusun % 48 i); *Fransa'da* 7,400,000 kişi (umum nüfusun % 17,5 i); *İsviçre'de* 1,500,000 kişi (umum nüfusun % 37 si) hastalık sigortalarına dahil olmuşlardı, yani, bu kadar insan prim ödüyordu. Bu saydığımız memleketlerde umum nüfusun % 17,5 - % 57 sinin hastalık sigortalarına dahil olduklarını gördük ki, buralardan faydalanan aile efratlarını da buraya ithal edince, bazı memleketlerde umum nüfusun hattâ 3/4 ünün hastalık sigortasının nimetlerinden istifade ettikleri anlaşılır.

Sigorta primleri: Sigorta primlerinin umumiyet itibarile nısfı İşveren, nısfı da işçi ve müstahdem tarafından tediye edilmektedir. Almanyada işçi ve müstahdem primlerin 2/3 ünü, İşveren de 1/3 ünü.

öder. Verilen primlerden çok büyük meblâğlar toplanmaktadır. Meselâ Almanyada 1937 senesinde Hastalık-sigortası primlerinden 1,640,000,000 Mark (o zamanki rayice göre 822 milyon liralık bir varidat temin edilmişti ki bizim 1937 bütçemizin tam dört misli fazlaydı!); İngilterede yine 1937 de Hastalık sigortasından devletin yaptığı yardımlarla birlikte bizim paramızla 260 milyon lira; Fransa'da ise mezkûr primlerden aynı sene içinde bizim o zamanki paramızla 105 milyon lira elde edilmişti. Şüphesiz bu muazzam paralarla sigortalılara büyük yardımlar yapmak imkânı hâsıl olmakta ve gerek aynı ve gerekse de nakdî yardımlar mütemadiyen artırılabilir.

İvazlara gelince; Hastalık-sigortasının ivazları, yani, sigortalılara sağlanan faydalar aynı eda ve nakdî eda olmak üzere iki şekilde yapılır. Aynı eda olarak hastalık halinde doktor, ilaç temini; dış tedavisi, ortopedi tedavileri; gözlük, alçı, koltuk değnekleri v.s. gibi iyileştirme vasıtalarının sağlanması; bir hastahane veya sanatoryumda bakım; evde bir hastabakıcının tedaviye iştirâk ettirilmesi gibi haller mevzuubahis olmaktadır. Analık halinde doğum için gerekli ebe veya doktor muayeneleri; doğumun yaptırılması; ilaçlar temini v.s. dir.

Nakdî yardımlara gelince; hastalık veya lohusalık dolayısıyla işe gidilmediği günlerde gündeliğin nisfının tediyesi; sigortalının hastahane tedavisi halinde ailesine ücretinin 1/3 - 1/4 ünün ödenmesi; emzirme parası namile doğum yapan ve çocuğunu bizzat emziren sigortalı kadına muayyen bir meblâğın verilmesi ve ölüm halinde de defin masrafı olarak yine muayyen bir meblâğın tediyesidir. Sağlık yardımlarından ve doğum keyfiyetinden (yani aynı ivazlardan) sigortalının ailesi de istifade etmektedir. Doğumlarda meşruiyet hali aranmaz. Yardımlar 26 hafta müddetle sağlanır; bundan uzun süren haller Malûllük-sigortasına intikal eder. Almanyada doğum yapanlara çocuğun çamaşır ve banyo takımlarının temini için de ayrıca bir tazminat ödenir. Çocuğun bizzat ana tarafından emzirilmesi halinde 13 - 26 hafta müddetle bir emzirme parası ödenir ki, bu hem çocuğun en sıhhi şekil olan bizzat ana tarafından emzirilmesini teşvik etmiş, hem de bu munzam tahsisat sayesinde ananın kendine daha iyi bakarak cemiyete daha sağlam bir çocuk yetiştirmesini mümkün kılmış olur.

Ölüm parası, ölüm halinde sigortalının ailesine verilen 20 - 30 gündelikdir.

II. Kaza Sigortaları

Kaza-sigortaları işletme kazaları ile meslek hastalıklarının ihtiva etmektedir. İşletme dahilinde veya işletme ile ilgili bir işin yapılması zımında vukua gelen bütün kazalar *iş kazaları* olarak müta-lâa edilir. *Meslek hastalıkları* anî olarak vukuagelen iş kazalarının aksine olarak tedricen meydana gelir ve çalışma gücünü yavaş yavaş azaltır veya tamamen tahrip eder. Bir takım göz hastalıkları, toz yutulması neticesinde ciğer hastalıkları, gaz ve rontgen şularından zarar görmeler, romatizma, varis v.s. gibi hastalıklar umumiyetle hep meslek hastalıkları sahasına girer.

Sigorta primleri, umumiyetle doğrudan doğruya İşverenler tarafından ödenir; işçi ve müstahdemler bunlara iştirâk etmez. Hastalık-sigortasından sonra en fazla taammüm etmiş olan içtimaî sigorta Kaza-sigortasıdır. Kaza-sigortalarda İşverenler de dahil olmaktadır; zira bir müessese dahilinde veya ziraî çalışmalarda işverenin veya köylünün de kazaya uğraması ihtimali fazlasıyla mevcuttur. İşverenlerin de sigortaya dahil olmaları yüzünden, bazı memleketlerde kaza sigortalarda dahil olanların miktarını hastalık sigortalardan daha yüksek bir hale getirmiştir. Meselâ Almanya'da 1937 de Kaza-sigortalarda dahil olanların yekûnu 26 milyonu buluyordu. (Halbuki Hastalık-sigortasın dahil olanların miktarı 22 milyondur). Bu fazlalık dediğimiz gibi İşverenlerin ve bilhassa ziraat sahasındaki İşverenlerin fazlalığından neş'et etmektedir. Ancak ödenen primlerin sadece İşverenler tarafından yapılması ve miktarlarının daha düşük bulunması, bhusus Kaza-sigortalarda işyerlerinin tehlike sınıflarına ayrılıp en aşağı tehlike sınıfında bulunanların çok cüz'î bir prim ödemeleri, burada toplanan meblâğların Hastalık-sigortasının ancak üçte biri nispetinde olmasını intaç etmektedir. Meselâ Almanya'da aynı sene, yani, 1937 senesinde Kaza-sigortaları primlerinden toplanan miktar 424 milyon Marka (1937 rayicine göre 212 milyon Türk lirası, ki takriben bizim o zamanki devlet bütçemiz ayarında) balığ olmuştur; az evvel aynı sene zarfında Hastalık-sigortalardan toplanan prim meblâğının 1,5 milyar Mark civarında olduğunu görmüştük.

İvazlara gelince; Kaza-sigortalardaki ivazlar da aynî ve nakdî olmak üzere iki türlüdür. *Aynî edalar*, hekim tedavisi, ilâç, ortopedi tedavisi, iyileştirici vasıtaların temini; hastanın hastahane, nekahat-

hane, sanatoryum gibi bir sağlık yurdunda tedavi ettirilmesi gibi halleridir. *Nakdî edalar*, iş göremezlik dolayısıyla işe gidemediği günler zarfında ödenen hastalık parası (takriben ücretin nısfı); çalışma gücünü tekrar iktisap edemeyene verilen daimî rantlar; kazanın ölümle neticelenmesi halinde sigortalının bakmakla mükellef olduğu ailesi efradına bağlanan rantlar; ölümle neticelenen kazalarda sigortalının ailesine cenaze masrafı için ödenen ölüm parasından tereküp etmektedir.

Kaza-sigortaları ayrıca *Meslekî himaye* namile bir yardım daha yapmaktadırlar. Bu yardım kaza neticesinde bir uzvunu kaybeden kazazede sigortalının başka bir işte istihdamını mümkün kılmak için yapılan bir yardımdır. Bu durumda olanlar icabında eksik uzuvla çalışabilecekleri yeni bir mesleğe alıştırılır. Garp devletlerinde kanunlar, müesseseleri ve büyük iş yerlerini muayyen bir nispet dahilinde bu kabil sakatlar ve harp malûllerini istihdama icbar etmektedir; böylece meselâ odacı, kapıcı, giren çıkanları kontrol memuru v.s. gibi hafif işlerde sakatların ve harp malûllerinin istihdamı suretile hem sağlam ve gürbüz insanların daha verimli olacakları yerlerde çalıştırdılmaları sağlanılmakta, hem de kaderin kötü cilvesine uğrayarak sakat kalmış bu kimselerden hafif işlerde kullanılacak olanları sokaklarda birkılmamış olmaktadır. Unutmamalı ki iyi bir tedavi sayesinde faraza bir kolunu kaybeden işçi bir müddet sonra fabrikasında kapıcılık yapabilir; bacağına kaybeden bir diğer işçinin gerekli tedaviden sonra oturarak hafif bir iş görmesi temin edilebilir.

Rantlar, senelik kazançlara göre tediye edildiklerinden, yüksek ücretle çalışan birisi kazaya uğradığında az ücret alan birinden daha fazla bir rant alacaktır. Çalışma gücünün kısmen kaybolup yarı sakat hale gelenlere, çocukları olup olmadığma göre ücretlerinin % 33 - % 50 si ödenmektedir. Çalışma gücünü tamamen kaybeden malûllere son aldıkları ücretlerinin % 67 - % 75 i tediye edilmektedir.

Kaza-sigortaları ilk olarak yine Almanya'da ve 1884 de ihdas edildi; ilk olarak sanayide çalışanlar bu sigortanın çerçevesi içine alındı, ertesi senelerde de ziraat, kara ve deniz nakliyatı ve ticarî işlerde çalışanlar için de bu sigorta kabul edilerek sahası 10 milyonları içine alacak şekilde genişletildi.

Almanya'dan sonra Avusturya, Danimarka, İngiltere (1911 de), Lüksemburg, Çekoslovakya, Macaristan, İtalya, İsviçre, Norveç ve Fransa'da kabul edildi.

III. İhtiyarlık ve Malûllük Sigortası

İhtiyarlık ve Malûllük-sigortası, dulluk ve yetimlik hallerini de ihtiva eden geniş bir sigorta koludur.

Bu sigorta kolu da ilk defa Almanya'da ve 1889 senesinde kabul edildi. (Prens Bismarck'ın başvekilliğinin son senesinde). Bundan sonra bu sigorta sırasile Avusturya, İsveç, Norveç ve İngilterede kabul edilip bilâhara diğer memleketlere de yayıldı.

Malûllük halinde yaş nazarı itibara alınmaksızın, çalışma gücünün kaybolması üzerine rant tediye edilir. *İhtiyarlık* sigortasında 60, 65 veya 70 gibi tespit edilen bir yaşa gelenlere, erişenlere rantları ödenir. *Dul ve yetimlere*, kendilerini geçindirmekle mükellef aile reislerinin vefatı halinde buradan rant tediye edilir. Bir arada bulunan bu dört sigorta kolunun ayrı ayrı kurulması da mümkündür. İngilterede ve Danimarka'da İhtiyarlık-sigortası tamamen müstakildir. İsveç, Norveç ve Çekoslovakya'da bütün halk kitlesi bu sigortadan faydalanmaktadır. İngilterede zamanın başvekili *Lloyd George* malûliyet sigortasını, hastalık sigortasıyla birleştirmiştir ki, bilâhare Fransa da bu yolu takip etmiştir. Almanya'da bu sigortalara dahil olanların yekünü 1937 senesinde 23,600,000 kişiyi buluyordu. (Hastalık-sigortasına dahil olanlardan 1 milyon kadar fazla ve o zamanki nüfusun takriben % 37 si). Bu miktarın çokluğu İhtiyarlık-sigortasına bir kere dahil olmuşların, çalıştıkları işten ayrıldıktan ve hattâ iş hayatından çekildikten sonra da bu haktan istifade etmek için prim tediyesine devam etmelerinden ileri gelmektedir. Meselâ evlenip çalışma hayatından çekilen bir hizmetçi kız, bir fabrika işçi kızı, yahut da fabrika işçiliğinden ayrılıp müstakil küçük bir dükkân açan küçük esnaf primlerini ödemek suretile sigorta ile olan alâkalarını idame ettiriyorlar; şüphesiz bu takdirde artık bir İşverenleri bulunmayan bu kimseler tekml primleri ödemek zorundadırlar.

Sigorta primleri; bu sigorta primleri mütesaviyen yani yarısı İşveren ve yarısı da sigortalı tarafından ödenir. Az evvel bahsi geçen müstakil olanlar primlerin tamamını bizzat öderler.

Sigorta ivazları: Sigorta ivazları sadece nakdî olup aylık rantlar olarak ödenir. Malûllük rantı alabilmek için malûllük halinin ilgili doktorlar tarafından tespiti gerekmektedir. Rantlar, sigortalının son aldığı ücretlerin azamî % 50 sine bâliğ olur.

Umumiyetle bu müşterek sigorta kolu tarafından ödenen rantların % 90 ı malûl sigortalılara, sadece % 10 u da ihtiyarlık yaşma erişen yaşlı sigortalılara tediye edilmektedir. Hemen her tarafta devlet bu sigortalara yardım eder.

IV. İşsizlik Sigortası

İşsizlik-sigortası ilk defa olarak 1911 senesinde İngilterede ve başvekil Lloyd George tarafından kuruldu. Sosyal-sigortalarm bânisi Almanya ve Bismarck olduğu halde, İşsizlik-sigortası o zamanlar Almanya'da ele alınmamıştır. Çalışma ve muvaffakiyet ihtimali en zor olan bu sigortayı ilk tesis şerefi İngiltere'ye ait bulunmaktadır. Birinci Cihan harbi patlak verdiği zaman bu sigorta sadece İngilterede mevcut bulunuyordu. Birinci Cihan harbinden sonra bu sigortayı İtalya, Avusturya, Polonya, Çekoslovakya ve Almanya da kabul ettiler.

Sosyal-sigortanın diğer branşları bütün ileri garp memleketlerinde kabul edilmiş bulunmasına rağmen, İşsizlik-sigortası bugün sadece mahdut bir kaç memlekette mevcut bulunmaktadır. Bunun başlıca sebebi — bilhassa 1929 buhranlarında müşahede edildiği veçhile — tatbikinin çok müşkül olmasıdır. Diğer umumî sigortalarda da olduğu gibi, Sosyal-sigorta dahi iyi işleyebilmek ve faaliyette bulunabilmek için istatistikî rakamlara, hakikata az çok yaklaşan tahminlere ve hesaplara dayanması lâzımdır. Hesapsız sigortalılar işleyemez. İşsizlik ve bhusus bu nevi sigortaları en fazla düşündürmesi gereken kötü konjüktürden mütevellit kitle işsizliği, önceden hesaplanamaz, tahmin edilemez. 1911 senesinde bu sigorta kolu ilk defa olarak İngilterede kurulurken, önceki buhranların kısa sürmüş ve en az her 10 senede bir muayyen fasıllarla meydana gelmiş olmaları gözönüne getirilerek, depresyonlardaki işsizler miktarının ve depresyon zamanlarının önceden tahmin ve hesaplanabileceği zannedilmişti. Halbuki 1929/33 buhranı bu ümit ve zanları tamamilen altüst etti. 1929 buhranı neticesinde Birleşik Amerikada 13 milyon, Almanyada 7,5 milyon ve İngilterede de 4 milyondan fazla bir işsizler ordusu meydana gelince bu işin altından İşsizlik-sigortasile çıkılamıyacağı anlaşıldı. İşsizlik-sigortası behemehal devlet yardımına muhtaçtır ve devlet yardımına istinat etmeyen bir İşsizlik-sigortası hiç bir suretle işleyemez. Devlet işsizliği, işsizliği doğuran sebepleri azaltmakla önleyebilir. Martin Luther'in dediği gibi, «en müessir

yardım iş göstermektir». Devlet ve hattâ komünler konjüktürün iyi devirlerinde buhran zamanlarını düşünerek fon'lar ayırırlarsa, kitle işsizliğinin meydana geldiği sıralarda kendi sun'u taksiri olmadığı ve çalışma arzusunda olduğu halde bu imkânı bulamayan geniş işçi kitlelerine, bu biriktirilen fon'lardan ödemek üzere bir takım işler gösterip bunları oralarda çalıştırabilir. Her sahada yapılacak ve henüz el atılacak işler fazlasile mevcuttur. Keynes'in ifadesile isterse devlet bu işsiz kitlelerine ehramlar yaptırın, fakat behemehal bunlara iş göstereyin! 1929 buhranından sonra bir çok garp devletlerinde iktisadî ve hattâ siyasî sahalarda bir çok değişiklikler vukubuldu. Almanya'da Hitler rejiminin iktidara gelmesi 7,5 milyon işsizini mevcut bulunmuş olmasına pek yakından alâkadardır. Birleşik Amerikada Roosevelt «Neu deal» projesile ortaya çıktı. İngilterede Keynes «Full employment = tam iştilal» nazariyesile bu kitle işsizliğine deva aradı. Görülüyor ki İşsizlik-sigortası bir hamlede kabul edilecek sigorta kollarından değildir. Memleketimize bu ilmi sokmuş ve yayılmasında büyük himmetler sarfetmiş olan üstadımız Prof. Kessler İşsizlik-sigortası hakkında «lüzumsuz demiyelim, belki de boşuna bir zahmettir» demekte ve bugün için memleketimizde kurulmasını tavsiye etmemektedir.

Kısım II.

TÜRKİYEDE SOSYAL-SİGORTALAR

Sosyal-sigortalarm umumî çehresini gördükten sonra şimdi de Sosyal-sigortalarm memleketimizdeki durumunu kısaca tetkik edelim. Memleketimizde ilk içtimâî sigorta kanunu 27 Haziran 1945 de kabul edildi. «İş kazalarile meslek hastalıkları ve Analık sigortalarm kanunu» ismile kabul edilen bu kanun Türkiyedeki işçi ve müstahdemlerin her ne kadar sadece ufak bir kısmını içine alıyorsa da, yine de çalışma hayatımızda mes'ud bir başlangıç olmuştur. Bu kanunu 2 Haziran 1949 da kabul edilen ve 3 gün evvel, yani, 1 Nisan 1950 de mer'iyete giren «İhtiyarlık-sigortası Kanunu» ile 4 Ocak 1950 de kabul edilip 1 Mart 1951 de mer'iyete girecek olan ve Analık-sigortasile mezcedilen «Hastalık ve Analık-sigortası Kanunu» takip etmiştir. İhtiyarlık-sigortası kısmen dulluk ve yetimlik hallerini de ihtiva ettiğinden az evvel bahsetmiş olduğumuz Sosyal-sigorta müessesesine dahil 9 tehlike branşından, 9 sigorta kolundan 6 tanesi gerçekleşme yolunu tutmuş oluyor. Hastalık-sigortasma yapılacak bir

ilâve ile Ölüm parası da buraya ithal edildikten sonra, başlıca eksigimiz «Malûllük-sigortası» kalacaktır; esasen bu ilâve yapılmadan bile Kaza-sigortasmda mevcut olan 75 liralık defin masrafı ile bu sigortanın ilk nümunesi verilmiş oluyor. Demek oluyor ki İhtiyarlık-sigortasmda çok sathî olarak temas edilen malûllük hali dolayısıyla Malûllük-sigortası müstesna bütün Sosyal-sigortalar memleketimize girmiş bulunmaktadır. Sosyal-sigortalarm 9 uncu şubesini teşkil eden «İşsizlik-sigortası» nm acele isdar edilecek bir kanun olmadığına yukarıda az evvel işaret etmiştik. Bu sigortanın kendine mahsus güçlükleri dolayısıyla, bu sahada çok ileri gitmiş garp devletlerini bile düşündürmektedir. Bilhassa büyük iktisadî krizleri takip eden kitle işsizlikleri, sigorta organizasyonlarının taahhütlerini yerine getirmek kudretinde olmadıklarını göstermiştir.

Bu kısa girizgâhtan sonra bu kanunlarımızdaki en mühim hüküm ve prensiplerin tetkikine geçelim.

I. Sigorta mükellefiyetine dahil olanlar

İsdar edilmiş bulunan her üç Sosyal-sigorta kanunumuzun birinci maddelerinde: «İş Kanunu'nun uygulandığı işyerlerinde çalışanlar» m Sosyal-sigortalara dahil olacakları belirtilmektedir. İş Kanunu ise, bilindiği gibi sadece 10 kişiden fazla kimseyi istihdam eden sanayi, nakliyat ve ticaret müesseselerinde çalışan işçi ve müstahdemini ihtiva etmektedir. Görülüyor ki Sosyal-sigortanın büyük faydalarından Türkiyede ücretle çalışan, yani, umumiyetle çalışma gücünden başka bir şeye sahip olmayan zümrenin sadece ufak bir kısmı istifade edebilmektedir. 10 kişiden az işçi ile çalışan küçük iş yerlerindeki personel ile memleketimizde asıl büyük ekseriyeti teşkil eden ziraat işlerinde çalışanlar (nüfusumuzun takriben % 80 inin köylü olduğu unutulmamalıdır) ve onu takiben gelen teknil ev sanayiinde çalışanlarla diğer küçük sanatkârlar ve meslek grupları sigortalılar meyanına dahil bulunmuyorlar.

Memleketimizde Sosyal-sigorta müessesesine dahil olanların sayısı (1949 senesi sonunda) 341,000 kişi idi ve bunların 62,000 ini kadın işçiler teşkil ediyordu. Sosyal-sigortalardan faydalanan işçilerin en büyük kısmı İstanbulda bulunmaktadır. Sigortadan faydalanan, yani, 3008 sayılı İş Kanunu'nun uygulandığı iş yerlerinde 1949 sonunda çalışan 341,000 kişinin 75,000 ini yani % 22 sini İstanbuldakiler teşkil ediyordu ki, Tekirdağ, Kocaeli, Kırklareli, Bolu ve Edirneyi de içine alan İstanbul bölgesini toplu olarak ele alırsak, bu böl-

gede çalışanların yekûnunun 100,000 civarına yaklaştığı görülür. İstanbulu, takriben 50,000 kişi (% 15) ile İzmir ve yine takriben 35,000 kişi (% 10) ile Zonguldak takip ediyorlardı. Geri kalan merkezlerdeki işçiler 23,000 kişilik kadrosuyla Ankara müstesna olmak üzere hep 20,000 den aşağı sayıda işçi ve müstahdemi havi bulunmaktadır. 1949 senesinde İstanbul bölgesinde İş Kanunu'na ve dolayısıyla Sosyal-sigortalara tâbi müesseselerin adedi 2863 tanesi İstanbul'un içinde, 23 ü Kocaeli, 75 i Tekirdağ, 41 i Kırklareli, 73 ü Bolu ve 74 ü Edirne'de olmak üzere 3149 işyeri idi. Bütün memleketteki bu kabil iş yerleri 1949 sonunda 7459 u bulmuştur. Bu adet 1946 sonunda 3,409, 1947 sonunda 5,756 ve 1948 sonunda da 7,308 idi. 1948 sonunda sigortadan faydalananların miktarı 301, 299 iken 1949 sonunda bunun 341,000 e yükseldiğini gördük ki, daimî bir artış mevcut bulunmakta ve asıl Sosyal-sigortalardan elde edilecek büyük başarıların bir iki sene sonra olabileceği anlaşılmaktadır.

Bugün memleketimizde Sosyal-sigorta müessesesine ithal edilenleri adet itibarile ele alacak olursak, bu 341,000 kişinin umum nüfusumuzun ancak $\frac{1}{100}$ 17 (binde 17) sini teşkil ettiği görülür. Buna rağmen nüfusumuzun % 2 sini bile teşkil etmeyen bu 341,000 kişinin aileleriyle birlikte 1,5 milyon civarına yükseleceğini hesaba katınca, bu sigortalardan faydalananların hakikî miktarı 1,5 milyon kişi olarak kabul edilebilir. Takriben 1,5 milyon vatandaşımızın istikbal ve yaşama emniyetini garanti altına alan bu sigorta kanunlarıyla hepimizin çok yakından alâkadar olması, hükümlerini öğrenip tatbikatını büyük bir hassasiyetle takip etmesini icap ettirir. Müsterek çalışmalarımızla kanunun çerçevesi dahiline gireceklerin miktarını arttırmak hepimize, her Türke düşen mukaddes bir vazifedir.

II. Sigorta Organizasyonu

Memleketimizdeki Sosyal-sigorta teşkilâtının idaresi, Çalışma Bakanlığınca kurulmuş ve bu Bakanlığa bağlı bulunan «İşçi Sigortaları Kurumu» nun elinde bulunmaktadır. İşçi Sigortaları Kurumu'nun umum müdürden en küçük kademesine kadar bütün personeli Çalışma Bakanlığı tarafından tayin edilmektedir. (Burada tek istisnayı İşçi Sigortaları Kurumu Yönetim Kurulu teşkil etmektedir. Bu kurulda bulunan yedi üyenin dördü Bakanlıklar vasıtasile tayin edilmekte birini Kurumun umum müdürü teşkil etmekte geri kalan ikisi ise genel kurul toplantısında işçi ve İşverenler tarafından intihap edilmektedir). Görülüyor ki «İşçi Sigortaları Kurumu», memle-

ketimizin idarecilik an'anesine uygun olarak tam bir kırtasiyecilik esasına müsteniden kurulmuş bir organizasyondur. Sosyal-sigorta müessesesini ilk olarak vücade getirmiş olan Almanya ve onu model ittihaz ederek bu sahada büyük terakkiler kaydeden bütün garp memleketlerinde sigorta idareleri, bizzat sigortalılar vasıtasile pariter esas dahilinde, yani aynı miktardaki işçi ve İşveren mümessilleri marifetile tedvir ve idare edilen muhtar idareli teşekküllerdir. Sigortalıların bizzat vücade getirip idare ettikleri muhtar idareli organizasyonlar hem daha ucuz ve hem de daha sür'atli çalışma temin ettiğinden, bütün garp memleketlerinde bu usule gidilmiştir. Sosyal-sigortalarda sür'atın rolü bilhassa çok büyüktür. Hastalarla analara kırtasiyeciliğin malûm ağır çalışma temposu dolayisile yardımların gecikmelerle sağlanması tehlikesi mevcuttur. Ancak şu noktayı şükranla belirtmek lâzımdır: İşçi Sigortaları Kurumu ve bilhassa İstanbul bölgesinin azamî sür'at ve büyük bir hüsnüniyetle çalıştığı müşahede olunmaktadır. Şayet bölge müdürlüklerinde ve merkezde müşavir vaziyette «işçi ve İşveren mümessillerinden terekkep eden birer encümen» kurulacak olursa, muhtar idareye ilk adım atılmış olur.

İşçi Sigortaları Kurumu ilk önceleri İzmir, Ankara ve İstanbulda olmak üzere 3 şube ve Zonguldak, Seyhan, Samsun, Trabzon ve Diyarbakırda tesis edilen 5 acentelikten terekkep eden küçük bir teşkilât ile işe başlamıştır. Bilâhare memleket 7 si şube, 8 i de acentelik olmak üzere 15 bölgeye ayrılarak her bölge merkezinde birer şube ve acentelik vücade getirilmiştir. Böylece sigorta işlerinin daha çabuk yürütülmesi sağlanmış olmaktadır. 7 şube ve 8 acentelikten teşekkül eden 15 bölge şunlardır:

Şubeler: İstanbul (Bolu, Edirne, İstanbul işi, Kırklareli ve Kocaeli'yi ihtiva etmektedir), İzmir, Zonguldak, Ankara, Seyhan, Samsun ve Sivas.

Acentelikler: Bursa, Eskişehir, Diyarbakır, Kayseri, Kütahya, Aydın, Konya ve Malatya.

*
**

III. Primler

4772 sayılı kanunla 1945 Temmuzunda kabul edilen ve 1946 da mer'iyete giren bu sahadaki ilk adım olan «İş kazalarile Meslek hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu» na göre primlerin sadece

İşveren tarafından tediyesi esası vazedilmişti. Kaza-sigortalarında primlerin sadece işverenler tarafından ödenmesi her yerde kabul edilmiş olan bir usuldür; fakat Analık-sigortaları primlerini de yalnız İşverenlere yüklemek yanlıştı ve bu intikal devresine ait hatanın er geç düzeleceği bekleniyordu. Esasen Kaza-sigortalarının Analık-sigortasile mezc edilmesi de kolay anlaşılır bir kombinezon değildi. 4 Ocak 1950 de kabul edilen ve 1 Mart 1951 den itibaren tatbikine geçilecek olan «Hastalık ve Analık-sigortaları Kanunu» gerek primlerin mütesavi taksimi, gerekse de kombinezonun ileri garp ülkelerindeki şekle göre ayarlanması suretile modern bir şekil iktisap etmiştir. Primlerin tek taraflı ve işçi sınıfının bunlara iştirâki olmaksızın ödenmesi usulünün bugün sadece Sovyet-Rusyada tatbik edilmekte olduğunu hatırlatmakla iktifa edeceğim.

Hastalık ve Analık-sigortalarında ödenecek primler sigortalının kazancının % 4 üdür. Bu miktarın yarısı, yani % 2 si sigortalı işçi veya müstahdem, diğer yarısı da İşveren tarafından ödenir.

İhtiyarlık-sigortasında ödenecek primler sigortalının kazancının % 8 i olup kezalik yarısı, yani % 4 ü sigortalı işçi veya müstahdem, diğer yarısı da İşveren tarafından ödenir.

Kaza-sigortaları, işletme kazaları ve meslek hastalıklarını ihtiva ettiklerinden yalnız işletme dahilinde veya işletme ile ilgili bir işte kazaya maruz kalınma veya meslek hastalığına düşer olma halinde yapılacak yardımların sağlanmasını temin eden vasitanın, yani primlerin doğrudan doğruya ve sadece İşveren tarafından ödenmesi usulü bütün her tarafta kabul edilmiş olan bir kaidedir. Bu umumî kaideye göre İşveren ödediği İş kazaları ile Meslek hastalıkları-sigorta primlerini bir nevi işletme masrafı olarak kabul edecektir. Kaza-sigortaları dolayısıyla «İşçi Sigortaları Kurumu» nun İşverenlerden alacağı primler, İşverenlerin çalıştırdıkları sigortalılara verdikleri ücretlerin yıllık tutarına ve her işyerinin kaza ve meslek hastalığı bakımından arzettiği tehlike derecesine göre değişir. Prime bağlanacak iş yerleri çalışma mevzularının kaza tehlikelerinin ağırlığı bakımından sınıflara ve bu sınıflar da her iş yerinin hususî şartlarına göre derecelere ayrılır. 1946 sonunda Bakanlar Kurulunca kabul edilen tarifeye göre işyerleri 10 tehlike sınıfına ayrılmıştır. Bu işyerleri ayrıldıkları tehlike sınıfı mucibince işçilerine ödedikleri ücretler üzerinden % 0,5 - % 5 prim ödemekle mükelleftir. En az tehlike arzeden işyeri 1. tehlike sınıfına ayrılmış olup bunlar yüzde yarım nispetinde prim verirler. 1948 sonunda 1. tehlike sınıfında olan işyerlerinin mecmuu 2126 idi. 1948 sonunda memleketteki sigortaya

tâbi işyerlerinin 7,308 olduğu gözönüne getirilirse, mecmu işyerlerinin % 30 unu birinci sınıftakilerin teşkil ettikleri anlaşılır. % 1 prim ödeyen ikinci sınıftakiler 1,002 tane idi; üçüncü sınıftaki işyerlerinin mecmuu 1,144 e ve dördüncü sınıftakilerin, yani % 2 prim ödeyenlerin mecmuu 1,449 du ve adet itibarile ikinci sırayı işgal ediyordu. 10. tehlike sınıfını teşkil eden ve % 5 prim ödeyen işyerlerinin adedi sadece 59 du. Sınıfların tespiti bahsinde bir takım itirazlar vâki olduğundan, 1948 başında sigorta primleri biraz yüksek görülerek bir takım indirmeler yapılmıştır; 4772 sayılı kanuna göre 6 senelik tatbikat sonunda yeniden bu sınıfların vaziyeti esaslı bir şekilde incelenecek ve kesin bir karara ancak o zaman varılacaktır.

Yine 1946 senesinde Bakanlar Kurulunun karare ile Analık-sigortaları için prim miktarı ücretlerin % 1 i olarak kabul edilmişti. 1951 Martından itibaren Hastalık-sigortasının mer'iyete girmesile bu nispet, yukarıda da belirtildiği gibi, değişmektedir.

Sigorta primlerini İşveren çalıştırdığı sigortalıların ücretlerinden kesip kendi hissesine düşen miktarları da ekleyerek en geç ertesi ayın sonuna kadar İşçi Sigortaları Kurumu'na ödemekle mükelleftir. İhmali halinde, İşveren, gecikme hasebile, bunu % 10 cezaî zamla ödemeğe mecburdur. Ücretler derken fazla mesai ve sair primler dahil olmak üzere sigortalının eline geçen hakiki miktar kastedilmektedir. Hastalık ve Analık-sigortasile Kaza-sigortalarında prime esas teşkil edecek asgarî ücret haddi 2 lira, azamî ücret haddi de 20 lira olarak tespit edilmiştir. 20 liradan fazla ücret alan işçi veya müstahdem sigortalının primi 20 lira üzerinden alınır. Günde 2 liradan aşağı ücret alan sigortalının prim farkını İşveren öder. Sosyal-sigorta müessesesinin kabul ettiği bu asgarî ücret haddinin bütün iş yerleri tarafından benimsenerek 2 lira gündeliğin asgarî ücret olarak kabul edilmesi ve bugünkü hayat pahalılığı karşısında günde 2 liradan aşağı ücretle kimsenin çalıştırılmaması da temenniye şayandır.

IV. Sigorta İvazları (sigortalılara sağlanacak faydalar).

Gerek Kaza-sigortalarında ve gerekse de Hastalık ve Analık-sigortalarında, aynen garp memleketlerinde olduğu gibi, ivazlar aynı ve nakdî olmak üzere ikidir.

Kaza-sigortalarında para ivazları, geçici ve daimî iş göremezlik hallerinde yapılır. Geçici iş göremezlik halinde *hastalık parası* şeklinde, daimî iş göremezlik durumunda ise *rant* şeklinde ödenir. Ölümle neticelenen kazalarda defin masrafları için 75 lira tediye

edilir. Kaza veya meslek hastalıkları yüzünden olan ölüm hallerinde dullar, yetimler ve ölen sigortalının geçindirmekle mükellef olduğu diğer aile efradı da dulluk-yetimlik rantlarından faydalanırlar.

Hastalık paralarının ve rantların miktarları sigortalının günlük kazanç nispetine göre hesaplanır. Tam iş görmezliğin en yüksek rantı (tam rant) kazancın % 60 ıdır. Çalışma gücünün sadece bir kısmı kayb olduğu takdirde (bu hal doktor raporu ile tevsik edilecektir) kısmî rant, yani tam rantın muayyen bir kısmı talep edilebilir; çalışma gücünün yarısını kaybeden tam rantın yarısına, yani kazancının % 30 una hak kesbeder. Dul ve yetimlerinkisi de tam ranta göre hesaplanır. Dul kalan eş tam rantın yarısını, yani sigortalının kazancının % 30 unu, yetim kalan çocuklar da kazancın 1/4 ünü, yani tam rantın % 15 ini alırlar. Ana ve babasını kaybeden tam yetimler sigortalının kazancının % 25 ini alırlar, fakat dul eş ile yetim çocuklar tarafından alınabilecek mecmu meblâğ hiç bir vakit tam rantı, yani sigortalının çalışırken kazandığı paranın % 60 mı, kardeşlerle ana ve babaninkiler de hiç bir suretle yarım rantı, yani sigortalının kazancının % 30 unu tecavüz edemez.

Rantlar kazaya uğrayanlara kaydı hayat şartile, dul kadına ise yeniden evleninceye kadar ödenir. Yeniim klan çocuklar 16 yaşma kadar yetimlik rantından faydalanırlar, bunlardan tahsilde bulunanlara 18 yaşma kadar rant tediyesine devam edilir.

Para ivazlarından gayri sağlık yardımları da yapılır. Sağlık yardımları başlıca şunlardan terekküp etmektedir: doktor tedavisi; ilâç, protez ve diğer yardım vasıtalarının temini; hastahane, nekahathane veya sanatoryum gibi sağlık müesseselerinde bakım ve tedavi. Son yapılan değişiklikle memleket içinde tedavisine imkân görülemeyen hastaların Avrupaya tedaviye gönderilmesi esası da kabul edilmiş bulunmaktadır.

Hastalık-sigortalarında: Hastalık-sigortalarındaki aynı ivazlar (edalar); hekim tedavisi, lüzumlu ilâçların temini, protez vasıtalarının sağlanması, hastanın hastahane veya sanatoryomlara yatırılması ve icabında tedvi için başka bir şehir, son değişiklikle de başka bir memlekete göndermek gibi sağlık yardımlarıdır.

Nakdî ivazlar (edalar); iş göremezlik halinin devam ettiği müdetçe verilen hastalık parasıdır. Bu kanun gereğince verilecek ödeneklerin hesabına esas tutulacak günlük kazanç, sigortalının hastalığının başlamasından bir ay evvelki kazancının mecmuunun 26 da biridir. Hastalık parası, günlük kazancın yarısıdır. Sigortalının hâstahaneye kaldırılması halinde ailesine kazancının 1/3 ü ev parası

olarak ödenir. Evlilere ödenecek hastalık parası kazançlarının 2/3 ü, ev parası da kazançlarının % 50 sidir. Garp memleketlerinde bu nispetlerin umumiyetle % 25 ve % 50 olduğu düşünülecek olursa, memleketimizdeki esasların sigortalıyı daha ziyade siyanet ettiği anlaşılır.

Analık-sigortalarında: Analık-sigortalardaki aynı ivazlar (edalar); gebelik muayenesinin yaptırılması, doğumda gerekli sağlık yardımlarının sağlanması ve lüzumu halinde de lohusanın bir hastahane veya doğumevine kaldırılması gibi hallerdir.

Bu sağlık yardımları gerek bizzat çalışıp prim ödeyen sigortalı kadının kendisine, gerekse de sigortalı kişinin sigortalı olmayan, yani bizzat çalışmayan karısına sağlanır.

Nakdî ivazlar (edalar); lohusa parası ile emzirme parasından terakküp eder. *Lohusa parası*, sigortalı kadına doğumdan evvel en çok 3 hafta ve doğumdan sonra da 6 hafta olmak üzere azamî 9 hafta müddetle doğum sebebiyle işinden kaldığı günler için ödenen paradır. Ayrıca Ceza Kanunu'nun suç saymadığı çocuk düşürme hallerinde de bu para azamî 6 hafta müddetle ödenir. Lohusa parası namile tediye edilen bu para, sigortalının kazancının 2/3 üdür ve kazancın umumiyetle % 50 sini ödeyen garp memleketleri mevzuatından daha yüksektir. *Emzirme parası*, doğum yapan sigortalı kadına çocuğun daha iyi bakılabilmesi için bir defaya mahsus olarak verilen bir ödenektir. İlkönceleri maktu olarak 30 lira olan bu emzirme ödeneği, bilâhare 60 liraya çıkarılmıştır.

Bu yardımlardan faydalanabilmek için sigortalı kadının doğumdan önceki bir yıl içinde İş Kanunu'na tâbi bir veya bir kaç işyerinde en az 90 gün çalışıp prim ödemiş olması lâzımdır. Sigortalı erkeğin ise doğumdan önceki bir yıl içinde bu kabil işyerlerinde en az 160 gün çalışıp prim ödemiş bulunması ve doğumdan evvel, doğum yapmakta olan kadınla Medenî Kanun gereğince evlenmiş olması icap eder.

Hastalık ve Analık-sigortaları hakkındaki tetkiklerimizi bitirmeden evvel mühim bir noktaya işaret etmek gerekiyor. 5502 sayılı «Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu» nun 9. maddesi aynen şöyle demektedir:

«Bu kanun gereğince hastalık hallerinde yapılacak sağlık yardımları sigortalının iyileşmesine kadar sürer. Ancak, bu yardımlar sigortalının Kurumca tedavi altına alındığı tarihten başlayarak 90 günü geçemez. Hastalığın anlaşıldığı günden önceki bir yıl içinde en az 160 gün hastalık sigortası primi

ödemiş bulunan sigortalılar için bu yardım süresi 180 gündür. Tedaviye devam olunduğu takdirde malûliyet halinin önlenebileceği veya mühim nispette azaltılabileceği tibben Kurumca anlaşılırsa bu süreler 90 gün daha uzatılır.»

Yukarıdaki maddeden yardımların umumiyetle azamî 180 gün, yani 6 ay devam edeceği ve fevkalâde hallerde de bu müddetin 3 ay daha uzatılabileceği anlaşılıyor. En son hâd olan bu 9 ayın hitamında sigortalı şayet iyileşmemişse vaziyetin ne olacağı hakkında hiç bir kayde tesadüf edilememektedir. Garpte umumiyetle Hastalık-sigortalıların yardımları filhakika altı ay sürmektedir, ancak oralarda bu sürenin hitamında sigortalı Malûliyet-sigortalıya aktarılır ve artık kaydi hayat şartı ile de devam etse tekmil yardımlar bu sigorta tarafından yapılır. Bizde henüz Malûliyet-sigortası ihdas edilmediğinden, bu durum, üzerinde en hassasiyetle durulmanı gereken konuyu teşkil etmektedir. Türkiye kısmının başında da belirttiğimiz gibi, Malûliyet-sigortasının bir an evvel ihdasını temine çalışmak bu sahadaki en büyük hedefimiz olmalıdır.

İhtiyarlık-sigortasında: İhtiyarlık sigortasının ivazları sadece nakdî olup iki şekilde yapılır:

- 1) Kendisine veya eşine bağlanacak İhtiyarlık aylığı ile çocuklarına bağlanacak yetim aylıkları;
- 2) Kendisine veya eşine yahut çocuklarına veyahut geçimlerini temin ettiği ana ve babasına yapılacak Toptan-ödemeler.

İhtiyarlık-aylığmdan faydalanmak için şu dört şartın yerine getirilmesi lâzımdır:

- 1 — 60 yaşını doldurmuş olmak;
- 2 — Sigortaya tâbi müesseselerde en az 25 yıl çalışmış bulunmak;
- 3 — Senede vasati 200 gün İhtiyarlık-sigortası primi ödemiş olmak;
- 4 — Son 3 yıl içinde en az 200 günlük prim ödemiş bulunmak.

Ayrıca 50 yaşını doldurduktan sonra iş göremez hale gelenlerden diğer üç şartı yerine getirenlere de İhtiyarlık-aylığı bağlanır.

- 1) *Bağlanacak aylık miktar:*

Evvelâ bağlanacak aylık miktarı görelim; sigortalıya bağlanacak İhtiyarlık-aylığının senelik tutarı, sigortalıların kendileri ve İşverenleri tarafından ödenen primler yekûnunun % 20 sidir. Ancak bu miktar hiçbir vakit senede 400 liradan aşağı olamaz. Faraza ayda vasati

100.— lira kazanan bir kimse % 4 derden İşverenle birlikte ayda 8.— lira prim ödemiş olacaktır. Vasatı olarak 25 sene müddetle aynı ücreti alıp aynı primleri ödedikleri kabul edilirse, bu kimse için ayda 8 liradan senede $12 \times 8 = 96$ lira, 25 senede de $25 \times 96 = 2,400$.— lira prim ödenmiştir. Bunun % 20 si:

$$20 \div 2400 = 480 \text{ lira}$$

yapar. Demek ki, vasatı olarak ayda muntazaman 100 lira kazanan bir işçi veya müstahdem sigortalı İşverenle birlikte 25 sene prim ödedikten sonra senede 480 lira, yani ayda 40 lira aylık rant (İhtiyarlık aylığı) alabilecektir. Buna mukabil ayda vasatı olarak 75 lira kazanan bir sigortalı İşvereninkile birlikte ayda 6 lira prim ödeyecektir ki böylece bu sigortalı için senede:

$$6 \times 12 = 72 \text{ lira}$$

prim ödenmiş olacaktır. Bu sigortalının muntazaman vasatı aynı ücretle çalışıp aynı miktar primi her sene ödediğinin kabul edersek bu takdirde:

$$25 \times 72 = 1800 \text{ lira}$$

tutacaktır. 1800 liranın İhtiyarlık-aylığına esas teşkil eden % 20 si 360 lira yapar. İhtiyarlık-sigortası Kanununun 7 nci maddesi İhtiyarlık-aylığı için asgarî hâd olarak senede 400.— lira kabul etmiş olduğuna göre ayda birbiri üstüne vasatı 75 lira veya daha az kazanan bir sigortalı senede 400 lira, yani ayda takriben 35 lira aylık almış olacaktır. İhtiyarlık-aylıkları hiç bir vergiye tâbi değildir. Aylık olarak bağlanan miktar ne kadar tutuyorsa, sigortalıya bu miktar aynen ve kesintisiz olarak ödenir. İşçi Sigortaları Kurumu her 3 ayda bir (aynen devletin mütekaillere ödediği şekilde) İhtiyarlık-aylıklarını öder. Faraza asgarî hâd olan 400 lira her üç ayda bir 100 er lira olarak tediye edilir. Yalnız şu noktayı da hemen belirtelim ki esası aylık çalışmalar değil, fakat günlük çalışmalar teşkil etmektedir; yani günde 5 lira kazanan birisi senede sadece 200 gün çalışmış veya 200 günlük iş bulmuşsa bu kimse senede sadece: $5 \times 200 = 1,000$.— lira kazanmıştır. Bu kimse için prim olarak o sene zarfında % 4 den 40 lira kendisi ve aynı şekilde % 4 den 40 lira da İşvereni tarafından olmak üzere 80 lira ödenmiştir. Bu sigortalı senede birbiri üstüne hep 200 gün çalışsa ve günlük kazancı yine birbiri üstüne beş lira tutsa ve bu çalışma 30 sene devam etse: $30 \times 200 = 6,000$ gün çalışmış olacak ve vasatı 5 er liradan bu 6,000

günde $5 \times 6,000 = 30,000$ lira kazanmış olacaktır. 30 senede 30,000 lira kazanan bu sigortalı için % 8 ihtiyarlık primi olarak 2,400 lira ödenmiştir ki, bunun nisfı sigortalının kendisi, nisfı da İşvereni tarafından tediye edilmiştir. Bağlanacak İhtiyarlık-aylığının senelik tutarı 2,400 liranın % 20 sidir ki bu da 480 liradır. Halbuki günde bir-biri üstüne 4 lira kazanıp senede 300 gün ve 25 senede $25 \times 300 = 7,500$ gün çalışan başka bir sigortalı da $4 \times 7500 = 30,000$ lira kazanmış olacaktır ki buna da senede 480 lira aylık bağlanmış olacaktır. Görülüyor ki çalışılan her fazla gün sigortalı lehine olmaktadır ve çalıştığı günlerde daha az kazanan bir kimse devamlı çalıştığı, dolayısıyla de primlerini ödediği takdirde, kendisinden daha fazla kazanan ve iş hayatında daha uzun müddet bulunan, fakat devamlı çalışmayan birinden daha fazla İhtiyarlık-aylığı alabilir.

İhtiyarlık-aylığı alan sigortalının ölümü halinde, aylığın % 40 ı dul kalan eşine bağlanır; ancak bu hakkı kazanabilmek için başka bir yerden gelirinin bulunmaması lâzımdır. Sigortalının dul karısına bağlanacak olan bu % 40 sadece 3 sene müddetle ödendikten sonra kesilir ve dul kadın 50 yaşını doldurduktan sonra, yeniden evlenmemiş olması şartile, tekrar ödenmeğe başlar. 50 sinden sonra dul kalan eşe bu % 40, evlenmediği müddetçe, kaydi hayat şartile ödenir.

Burada vâzı kanun iş muhitinden yetişen sigortalının ölümünden sonraki 3 sene zarfında kendisini toparlayıp bir geçim vasıtası temin edeceği mülâhazasile bu hükme varmıştır. Genç yaşlarda dul kalacak kadını behemehal yeniden evlenmeğe teşvik şeklinde de tefsir edilebilecek ve nahoş bir tesir bırakacak bu hükmün muvakkat olduğuna, ilk revizyonda bu fıkranın kanundan çıkarılacağına kaniiz. Garp memleketleri Sosyal-sigorta mevzuatlarında böyle hükümlere rastlanmayacağını da ilâve etmek isterim.

Sigortalının İhtiyarlık-aylığının % 20 si (ölümü halinde) müsavi miktarlar halinde 18 yaşma erişinceye kadar çocuklarına ödenir. Şayet sigortalı ana ve babasına da bakıyordu ise, bu % 20 bunlar arasında da taksim edilir. İhtiyarlık-aylığı alan kadın işçi ise ve malûl kocasına bakıyordu ise, aynı esaslar malûl kocaya da tatbik edilir.

2) Toptan ödemeler:

Toptan ödemeler, İhtiyarlık-aylığının bağlanması için gerekli şartları yerine getiremeyenlerin kendilerine, ölümleri halinde de yukarıda belirtilen nispet ve şartlar dahilinde kanunî vârislerine, ödedikleri primlerin veya hem kendi hem de İşverenlerinin ödedikleri primler mecmuununun Sigorta Kurumunca geri verilmesidir.

Görülüyor ki, toptan ödemeler biri sadece sigortalının ödediği primlerin geri verilmesi, diğeri de hem sigortalının, hem de sigortalı için İşverenin ödediği primlerin toptanının geri verilmesi şeklinde olmak üzere iki türlü tezahür etmektedir.

a — Evlenme dolayısıyla işlerinden ayrılan kadın işçi ve hizmetlilerle sigortaya tâbi iş yerlerine geç girdiklerinden 60 yaşında veya daha ileri yaşta işten ayrılırken 25 senelik çalışma devresini doldurmamış olanlara en az 5 sene sigortaya tâbi bir iş yerinde çalışmış ve senede vasatı 200 gün prim ödemiş olmak şartile, işten ayrılırken *yalnız kendilerinin* ödedikleri primleri aynen geri verilir.

Faraza günde vasatı 4 lira ücret almış olan bir işçi kadın senede 300 gün bir fabrikada çalışmış ve bu çalışması aynı şekilde 10 sene devam ettikten sonra evlenip işinden ayrılacaktır. Kendisi 5 sene fazla sigortaya tâbi bir müessesede sigortalı bulunduğu ve senede ortalama olarak 200 günden fazla çalıştığı için ödemiş olduğu tekmlil İhtiyarlık-sigortası primleri, Sigorta Kurumu tarafından kendisine toptan geri ödenecektir. Bu müddet zarfında sigortalı kadın senede 300 erden 10 yılda 3,000 gün çalışmış ve 12,000 lira ücret almıştır. Bu 12,000 liralık ücret üzerinden 480 lira İhtiyarlık-sigortası primi ödemiştir. Sigorta Kurumu evlenme sebeble işinden ayrılan bu sigortalı kadına 480 lirayı toptan geri ödeyecektir. Aynı müddet zarfında sigortalı kadın için İşvereni tarafından da 480 lira prim ödenmiştir ki, bu meblâğ Sigorta Kurumuna kalır. Şayed evlenme sebeble işinden ayrılan ve yatırdığı primleri toptan geri almış bulunan sigortalı kadın bir müddet sonra yeniden sigortaya tâbi bir işe girecek olursa, iki şık mevzuubahis olur: 1) Ya kendisine toptan ödenmiş bulunan parayı Sigorta Kurumuna aynen geri verir ve böylece evlenmeden evvelki çalışma müddeti yeniden çalışma müddetlerine, dolayısıyla de primleri geri verilen prim miktarlarına eklenir; 2) yahut da Kurumdan aldığı toplu meblâğı yeniden işe başlarken iade etmez ve böylece eski çalışmaları hesap edilmeksizin sigortalı işe yeni başlayan bir kimse haline gelir.

Ödediği primleri geri almak hakkına yalnız evlenme sebeble işinden ayrılan kadın işçiler değil, aynı zamanda sigortalı bir işe geç girdiklerinden 25 senelik çalışma süresini doldurmamış olanların da sahip olduklarını söylemiştik. Faraza sigortaya tâbi bir iş yerine 40 yaşında giren bir kimse 60 yaşına geldiği zaman iş hayatından ayrılmak istemiştir. Kendisi devamlı olarak ve senede 300 günden fazla çalışmış dahi olsa 25 seneyi değil, sadece 20 seneyi doldurmuş ve bu yüzden de İhtiyarlık-aylığına hak kazanamamıştır. 20 sene

çalışmış olan bu yaşlı sigortalı da aynen evlenme sebeble ayrılan sigortalı kadın gibi, ödediği primleri toptan geri alabilecektir. Meselâ senede vasatı olarak 250 gün çalışmış olsa ve bu vasatı çalışma 20 sene devam etmiş bulunsa bu sigortalı cem'an:

$$20 \times 250 = 5,000 \text{ gün çalışmıştır.}$$

Bu müddet zarfında günde 5 lira kazandığı kabul edilirse, 25,000 lira kazanmış olur. 25,000 liradan İhtiyarlık-sigortası primi olarak sigortalı tarafından 1,000 lira ödenmiştir ve işinden ayrılan sigortalıya bu 1,000 lira Kurum tarafından toptan ödenir. Sigortalının İşvereni tarafından aynı şekilde ödenmiş bulunan mütebaki 1,000 lira Sigorta Kurumuna kalır.

b — Çalışma gücünü kaybederek daimî iş göremez hale gelen ve 25 senelik çalışma süresini aynı zamanda da 60 yaşını doldurmuş olanlara, bu iki şart yerine gelmediğinden İhtiyarlık-aylığı bağlanamayacağına göre, işgöremezliğin başladığı tarihe kadar hem kendisi hem de İşvereni tarafından yatırılmış bulunan İhtiyarlık-sigortası primlerinin mecmuu geri verilmek suretile bu gibilere de toptan ödeme yapılır. Meselâ 28 yaşında işe girmiş ve 20 sene müddetle yılda vasatı 250 gün çalışmış bir sigortalı 48 yaşında çalışma gücünü kaybetmiştir. Kendisi vasatı olarak günde 5 lira kazandığından, 20 sene sonunda 5,000 gün çalışmış ve 25,000 lira kazanmıştır. Bu kimse için yüzde dörderden 1,000 sigortalı ve 1,000 lira da İşvereni olmak üzere Sigorta Kurumuna 2,000 liralık İhtiyarlık-sigortası primi ödenmiştir. Çalışma gücünün kaybı, yani malûliyet dolayısıyla işinden ayrılan bu kimseye 2,000 lira toptan geri verilecektir.

Sigortalının ölümü halinde: İhtiyarlık aylığına hak kazanamadan ölen sigortalının karısı ve çocuklarına da tabiatile İhtiyarlık-aylığı bağlanamaz ve bunlara da toptan ödeme yapılır. Sigortalının ölümü halinde sigortalının karısına sigortalının hem kendisi ve hem de İşvereni tarafından Kuruma ödenen İhtiyarlık-sigortası priminin yarısı toplu olarak ödenir. Sigortalının 18 yaşından küçük veya 18 ini tecavüz ettiği halde çalışma gücünü haiz olmayan çocuklarından her birine, sigortalının kendisi ve İşvereni tarafından Kuruma yatırılan primlerin dörtte biri toptan ödenir. Sigortalının ölümü ile hem anasız hem de babasız kalan tam yetimlerin beherine ödenen primlerin % 30 u toptan verilir. Ölümden sonra doğan çocuklarla ölümden evvel sigortalı tarafından evlât edinilmiş çocuklar da toptan ödemedi faydalanırlar. Sigortalı tarafından bakılan ana ve baba

mevcutsa bunlara ancak, sigortalının karısı ve çocuklarına yapılan toptan ödemelerden sonra geriye sigortalı hesabında bir meblâğ kaldığı takdirde, toptan ödemeler yapılır. Bu hükme göre bizzat sigortalı ile İşvereni tarafından yatırılan İhtiyarlık-sigortası primler mecmuundan, sigortalının karısı ve çocuklarına ödenen miktarlar çıktıktan sonra geri kalanlar ana ve babası arasında taksim edilir.

Sigorta Kurumunun yaptığı toptan ödemelerden de hiç bir vergi kesilmez ve bunlar kesintisiz olarak ödenir.

Vâzıı kanun bugün yaşları ilerlemiş zümreyi de bu kanundan faydalandırmak gayesile şöyle bir geçici hüküm kabul etmiştir: Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte 35 yaşını geçmiş bulunanlardan 60 yaşını doldurduktan sonra, İş Kanununa tâbi bir iş yerinde en az senede 200 er günden 5 sene çalışmış olduğunu ispat ve en az senede 200 gün sigortalı bulunup prim ödemiş olmak şartile bu haklardan faydalanabilir ve İhtiyarlık-aylığma hak kesbedebilirler. Meselâ bugün, 4 Nisan 1950 de 59 yaşında bulunan bir işçi veya müstahdem 5 sene müddetle senede asgarî 200 gün İş Kanununa tâbi bir iş yerinde çalışmış olduğunu tevsik eder ve 1 Nisan 1951 tarihine kadar da asgarî 200 gün sigortalı bir iş yerinde çalışıp İhtiyarlık-sigortası için prim öderse, 60 yaşını doldurmuş olacağı bu 1951 Nisanında 25 sene çalışıp prim ödeyeceklerin aynı haklarına kavuşarak İhtiyarlık-aylığı alacaktır. Bir sene zarfında en yüksek ücret alanların ödeyecekleri meblâğlar bile çok az bir miktara baliğ olacağından bu gibiler asgarî hâd olan senevî 400 liralık bir aylık sahibi olacaklardır. Şüphesiz bugün faraza 47 yaşında bulunan bir kimse de aynı şekilde 13 sene sonra İhtiyarlık-aylığma hak kazanabilecektir.

*
**

Böylece mevcut sigorta kanunlarımız hakkındaki kısa izahatımız burada bitmiş oluyor. Son olarak memleketimizde Sosyal-sigorta müessesesinden faydalananların sayısının mütemediyen arttığını işaret edelim. Meselâ yalnız İstanbulda Kaza-sigortalarm 1947 de 2,501 vak'a ve 1948 de 3,049 vak'a ihbar edilmişken 1949 da 4.476 vak'a ihbar edilmiştir. Meslek hastalıklarındaki artış daha da barizdir: 1947 de 49 u kabul edilen 150 vak'a, 1948 de ise 126 sı kabul edilen 382 vak'a ihbar edilmişken 1949 da 305 i kabul edilen 720 vak'a ihbar edilmiştir. Bunlar kaza veya meslek hastalıklarının çoğaldığını değil, fakat sigortalıların yavaş yavaş uyanarak haklarını aramağa başladıklarını gösterir ki, bizi de memnun eden cihet işte budur. Zira aksi takdirde bu artıştan üzüntü duymamız gerekirdi.

Analık-sigortasını tetkik edersek orada da artışın mevcut olduğu görülür. Meselâ yine en uyanık olunduğu İstanbulda 1947 senesinde Kuruma ihbar edilip yardım edilen 4,139 doğum vak'ası yerine 1948 de 5,780 ve 1949 da da 6,373 doğum vak'ası kaydedilmiştir. Bu mîsalden de sigortalıların bilgileri artmakta olduğu ve sigortalardan istifade cihetine gidenlerin çoğaldığı anlaşılıyor. Sâyinden başka bir servete sahip olmayan asıl yardıma muhtaç zümrenin bilgilerinin artması ve menfaatlerini daha iyi korur bir hale gelmelerini temin de Sosyal-sigortanın gayelerinden birini teşkil etmektedir. İşçi zümresinin bu sahadaki bilgi ve dolayısıyla istifadesi artarken, sigortadan faydalanacakların sahasını da genişletmek bundan sonraki ilk büyük vazifemiz olmalıdır. Yeni sigortalar değil, fakat sigortaya tâbi olacakların adetleri arttırılmalıdır.

Bundan sonra yapılacak ve yapılması gereken işleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1 — 10 işçi kaydı kaldırılarak sanayi, ticaret ve münakale işlerinde çalışan bütün herkesin Sosyal-sigortalardan faydandırılmaları;
- 2 — Küçük sanayi, ev sanayii ve ziraat işlerinde çalışanların da sigortaya ithalleri;
- 3 — Kaza-sigortalarda İşverenlerin de dahil edilmeleri;
- 4 — Kazaları önleyecek tedbirlerin fazlaştırılması.

Bunların temini yeni sigorta kollarının kurulmasından çok daha mühimdir, hattâ ivazların arttırılması bile bunların temininden sonra düşünülmedir. Birinci hedefimizi mecburî olarak sigortalıların ve bu suretle Sosyal-sigortanın nimetlerinden faydalanacakların miktarını mümkün merteye çoğaltmak, sahasını genişletmek teşkil edecektir.

Sosyal-sigortalarm bânisi büyük devlet adamı Bismarck, «evvelâ müstakbel binanın iyi bir temelini atmaya çalışmalıyız» demişti. Almanyada atılan temel üzerinde muhteşem bir âbide yükseldi. Bizde de cesaretle atılan temel üzerindeki binanın yavaş yavaş yükseldiğini sevinçle müşahade ediyoruz. Bu içtimaî sigorta müessesesinin iyi esaslar üzerinde gelişerek Almanya ve İngilteredeki gibi muazzam ve muhteşem bir âbide halinde yükselmesini ve böylece her türlü mahrumiyet içinde bile vekar ve haysiyetle çalışan şerefli Türk işçi ve müstahdemlerini iktisadî emniyet ve memnunluğa ulaştırmasını candan dilerim.